

Ο ΠΛΟΥΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΛΛΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ,
ΩΣ ΘΕΜΕΛΙΟ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΙΑΤΥΠΩΣΗ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ
ΜΑΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡ. ΓΙΑΓΚΟΥ
ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΟΣ ΜΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ»

Εισαγωγή

Η αρχαία ελληνική γλώσσα, με τον πλούτο των εννοιών και το κάλλος της εκφράσεώς της, υπήρξε το σκεύος μέσα στο οποίο διατυπώθηκε το ουράνιο μυστήριο της χριστιανικής μας Πίστεως. Οι Πατέρες της Εκκλησίας, χρησιμοποιώντας το εννοιολογικό βάθος, τις λεπτεπίλεπτες χρηστικές αποχρώσεις και την εκφραστική δύναμη του ελληνικού λόγου, οικοδόμησαν με λεκτική ακρίβεια και σαφήνεια το δόγμα, προσφέροντας ένα αντράνταχτο θεμέλιο στη Χριστιανοσύνη. Δεν πρόκειται για μια απλή «υπηρεσία» της γλώσσας, αλλά για δημιουργική εκφραστική μετουσίωση: ο πλούτος και το κάλλος του ελληνικού λόγου μεταμορφώθηκαν σε λίθους ζώντες για την οικοδομή της πίστεως, σε σκεύη εκλογής για τη διάδοση του Ευαγγελίου. Έτσι, η αρχαία ελληνική δεν υπήρξε μόνο μέσο επικοινωνίας, αλλά και δρόμος σωτηρίας, συνδέοντας το ανθρώπινο με το θείο, το κτιστό με το άκτιστο.

Και όντως. Εάν μπροστά στο κάλλος του κλασικού μας πολιτισμού στάθηκαν χιλιάδες επιστήμονες, μπροστά στον πλούτο και το κάλλος της αρχαίας ελληνικής μας γλώσσας γονάτισαν με θαυμασμό και έκσταση. Και τούτο διότι η εκφραστική δύναμη και

παραστατικότητα του αρχαίου ελληνικού λόγου είναι τόσο δυναμική, ώστε κατά τον αείμνηστο κλασικό φιλόλογο Κωνσταντίνο Βουρβέρη, η ελληνική γλώσσα συνιστά **«...τὸ θαῦμα τῶν θαυμάτων! Θαῦμα εὐκινήσεως, εὐκαμψίας καὶ κομψότητος. Θαῦμα πλούτου, λεπτότητος καὶ ἐκφραστικῶν μορφῶν. Αὐτὴ καθ' αὐτὴν πνεῦμα καὶ συγχρόνως μέσον πνευματικόν, δυνάμενον νὰ ἐξυψηρετήσῃ ὅλας τὰς ἀποχρώσεις καὶ ὅλας τὰς νοοτροπίας, ὅλας τὰς πτυχὰς τῆς ψυχῆς καὶ ὅλας τὰς κινήσεις τοῦ πνεύματος μὲ πλαστικότητα καὶ γραφικότητα μοναδικήν»¹.**

Ο Απόστολος Παῦλος, ως ο κατ' ἐξοχὴν πνευματέμφορος και θεηγόρος εκφραστής του χριστιανικού πνεύματος, σαν εργατική μέλισσα περισυνέλεξε αφομοιωτικά τον ζωογόνο και εκφραστικό χυμό αυτής της γλώσσας, τον αξιοποίησε με εμβριθία μοναδική, και μέσω του ἑλληνοσ λόγος ερμήνευσε και διακήρυξε τα ζωογόνα και λυτρωτικά μηνύματα του θείου Ναζωραίου.

Για την ελληνική παιδεία του Αποστόλου Παύλου, ο εμβριθέστατος ερευνητής και γλαφυρός γερμανός συγγραφέας Joseph Holzner, στην καλύτερη επιστημονική μονογραφία που έχει γραφεί ποτέ για τον Παῦλο, γράφει:

«Το περιβάλλον της Ταρσού, όπου ο Παῦλος μεγάλωσε κι' όπου ἔζησε φανερώνει πως ἔχει ελληνοιστική επίδραση, που, στο σχολεῖο μέσα και στη ζωή, ἦταν αδύνατο να την αποφύγουν οι Εβραῖοι της διασποράς που ζούσαν εκεί. Σ' αυτόν τον ελληνοιστικό κόσμο πρέπει να ρίξουμε ἓνα σύντομο βλέμμα, για να μπορέσουμε να καταλάβουμε καλύτερα τον Παῦλο των Ἐπιστολῶν, την εκλογή των εκφράσεών του και των εικόνων του, καθώς και τις διακυμάνσεις των συναισθημάτων του. Σήμερα, ἔχει γενικῶς αναγνωρισθεῖ πως η ελληνική νοοτροπία και ο ελληνικός τρόπος της ζωῆς είχαν μεγάλη επίδραση πάνω στον

¹ Κ. Βουρβέρης, Εἰσαγωγή εἰς τὴν Ἀρχαιογνωσίαν καὶ τὴν Κλασσικὴν Φιλολογίαν, Ἀθήναι, 1975 σ. 43.

Παύλο. Σκεφτόταν, μιλούσε κι' έγραφε ελληνικά, όπως στη μητρική του γλώσσα»².

Με πολύ γλαφυρό και παραστατικό τρόπο ο τέως Μητροπολίτης Πάφου και νυν Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Γεώργιος σπεύδει να συμφωνήσει με τον Josef Holzner για την ικανότητα του αυτή, γράφοντας τα ακόλουθα:

Όντας ο ίδιος Εβραίος, μίλησε και έγραψε στα Ελληνικά. Έτσι, ανέδειξε την Ελληνική γλώσσα μόνιμο όργανο παγκριστιανικής συνεννόησης και αποθησαύρισε σ' αυτή όλους τους μαργαρίτες της μεγαλοφυΐας του, όλο τον πλούτο της πίστης και της διδασκαλίας του περί του «**πῶς δεῖ κατὰ Χριστὸν ζῆν καὶ πολιτεύεσθαι**». Στη γλώσσα και τη γραφίδα του Παύλου οι Ελληνικές λέξεις αποκτούν μιαν ιδιαίτερη δύναμη και μιαν εξαιρετική γοητεία, την οποία ο καταρρέων Ελληνισμός από καιρού είχε λησμονήσει.

Ο Απόστολος Παύλος αναδείχθηκε μια από τις διαπρεπέστερες φυσιογνωμίες της ελληνικής λογοτεχνίας. Λαμπρότερα κείμενα από τις επιστολές του δεν υπάρχουν στη χριστιανική Γραμματεία. Οι ιδέες στα κείμενά του αναβλύζουν με αφθονία και ευκολία που καταπλήσσει. Ο ρυθμός του λόγου του παρακολουθεί βήμα προς βήμα την κίνηση και τις προθέσεις του νοήματος. Άλλοτε αργός και μεγαλοπρεπής, μοιάζει με μιαν επιβλητική υψηγορία, όπως όταν περιγράφει τη μέχρι τρίτου ουρανού ανάβασή του και το άκουσμα ξένων ρημάτων «**ἄ οὐκ ἔξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι**», με το να επαναλαμβάνει πολλάκις το «**εἴτε ἐν σώματι οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα, ὁ Θεὸς οἶδε**».

Και άλλοτε γρήγορος σαν καταρράκτης, μη αφήνοντας τη σκέψη του αναγνώστη να αφαιρεθεί ούτε μια στιγμή, ούτε και να εκφράσει, λόγω της επιβλητικής πειθούς του, κάποιαν αμφιβολία, μοιάζει σαν ποίημα που ρέει με ταχύτατους ρυθμούς, όπως, όταν δίνει σε μια πρόταση τους καρπούς του πνεύματος που είναι «**ἀγάπη, χαρά,**

² JOSEPH HOLZNER, ΠΑΥΛΟΣ, Μετάφρασις Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος Ιερώνυμου Κοτσώνη, Εκδόσεις «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ», ΑΘΗΝΑΙ 2001, ΕΚΔΟΣΙΣ 15^Η ΣΕΛ. 18-19

ειρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλ. 5,22-23).

Η φραστική του ευστοχία είναι πάντα αξιοθαύμαστη. Η διατύπωσή του έχει πυκνότητα και ακρίβεια που θα την ζήλευαν οι πιο μεγάλοι λογοτέχνες. **Όπως στις ιδέες περί Χριστού και περί της εν Χριστώ σωτηρίας είναι άφθαστος, έτσι και στη γλώσσα είναι αμίμητος.** Δημιουργεί ο ίδιος λέξεις για να εκφράσει τις νέες θρησκευτικές ιδέες, πλουτίζοντας με τον τρόπο αυτό την Ελληνική γλώσσα με νέο θρησκευτικό λεξιλόγιο...

Ο Παύλος εγκέντρισε τη Χριστιανική αλήθεια στην ελληνική καλλιέλαιο. Και όπως συμβαίνει σε κάθε εμβολιασμό, ο νέος βλαστός, διατηρώντας τα χαρακτηριστικά του, τροφοδοτήθηκε από το παλαιό δένδρο και αυξήθηκε. Η Χριστιανική διδαχή βρήκε στον Ελληνικό χώρο έδαφος καλά καλλιεργημένο από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και τον αρχαίο γενικά πολιτισμό. Η έξαρση από τους αρχαίους προγόνους μας, τους Έλληνες σοφούς, **της αθανασίας της ψυχής**, έστω και κατά τρόπον ελλιπή και υποτυπώδη καθώς και της αξίας της αρμονίας των αρετών στον άνθρωπο, αποτελούσε άριστη προπαρασκευή³.

Προς χάρη των μελετητών μας παρέχουμε ακόμη ένα πολύ συγκινητικό απόσπασμα της γραφής του ουρανοβάμονος Παύλου για να φανεί το θεσπέσιο κάλλος του λόγου και της χριστιανικής του ιδεολογίας: Είναι από το Η' κεφάλαιο της προς Ρωμαίους Επιστολή του

«...τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λιμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα; καθὼς γέγραπται ὅτι ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν· ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν

³ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΙ Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ» Ομιλία του Μητροπολίτη Πάφου κ. Γεωργίου, στη «Στήλη του Αποστόλου Παύλου» στην Πάφο, στις 29/06/2016.

ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς. πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος οὔτε ζωὴ οὔτε ἄγγελοι οὔτε ἀρχαὶ οὔτε δυνάμεις οὔτε ἐνεστῶτα οὔτε μέλλοντα οὔτε ὕψωμα οὔτε βάθος οὔτε τις κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρῖσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν» (Ρωμ. 8, 35 -39).

Και ερχόμαστε σε ένα ακόμη γλαφυρό μύστη του αρχαίου ελληνικού λόγου, τον μελίρροτο ΙΩΑΝΝΗ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟ.

Ο πολυτλήμων αυτός Πατήρ της Εκκλησίας μας γνώρισε τόσο βαθιά τον πλούτο και το κάλλος του αρχαίου ελληνικού λόγου και εκφράστηκε μέσω αυτού με τόση γλυκύτητα, γλαφυρότητα και θελκτικότητα, ώστε ο μέγας κλασικός φιλόλογος Ulrich von Wilamowitz έχει πει:

«Εἶναι ἕνας γνήσιος Ἀττικιστὴς [...]. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς του, ἀκόμη καὶ οἱ πιστοὶ οπαδοὶ τῆς Πλατωνικῆς Ἀκαδημίας καὶ οἱ συνεχιστὲς τοῦ Πλάτωνος, εἶναι βάρβαροι κακοτέχνες συγκρινόμενοι με αὐτὸν τὸν ἐκ Συρίας Χριστιανό... **Το αττικό ὕφος τοῦ Χρυσοστόμου δὲν εἶναι ἀπλῶς ἕνα μέσο που το διδάχτηκε, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἀρμονικὴ ἐκφραση μίας αττικῆς ψυχῆς**»⁴.

Και ὄντως· ὁ Χρυσόστομος μᾶς ἐδειξε, καὶ με τὸ προσωπικὸ του παράδειγμα καὶ μέσω του ἀπαστράπτοντος γλαφυρότατου τοῦ λόγου, τὴν παιδευτικὴ ἀξία καὶ τῆς ἀρχαίας γλώσσας καὶ τοῦ ἀρχαίου ελληνικοῦ στοχασμοῦ. Ὁ ἴδιος χρησιμοποίησε στοὺς λόγους του ὄχι μόνον ρητορικὰ σχήματα τῆς θύραθεν ρητορείας καὶ διαλεκτικῆς σε γλώσσα αττικίζουσα, ἀλλὰ καὶ ἀρχαία φιλοσοφικὰ ρητά, τὰ ὁποῖα δανείστηκε ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, τὸν Σοφοκλή, τὸν Θουκυδίδη, τὸν Σωκράτη, τὸν Πλάτωνα, τὸν Πυθαγόρα καὶ ἄλλους, προκειμένου νὰ ἀναπτύξει τὶς χριστιανικὲς τοῦ ἀλήθειες»⁵.

⁴ Γ. Δ. Μπαμπινιώτης, Γλῶσσα καὶ Παιδεία στοὺς τρεῖς ἱεράρχες, σ. 19, με παραπομπή στον Die Griechische und Lateinische Literatur und Sprache, Berlin 1905, σ. 212).

⁵ Ὁπ.π.

Όπως έπραξα με τον Απόστολο Παύλο, έτσι και εδώ επιθυμώ να δώσω ένα δείγμα του μεγαλείου της γλώσσας του Ιωάννου του Χρυσοστόμου. Θα έπρεπε βέβαια να παραθέσω ένα απόσπασμα από τον μεστό της Θείας Αγάπης **«ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟ ΤΟΥ ΛΟΓΟ»** που διαβάζουμε ευθύς μετά το τέλος της Αναστάσιμης Θείας Λειτουργίας. Αλλά, επειδή εκείνος είναι γνωστός, παραθέτω μια καταπληκτική και συναρπαστική εικόνα από την πρώτη του επιστολή προς την Ολυμπιάδα, την οποία έγραψε όταν ήταν εξόριστος στην Κουκουσό⁶.

Αρχαίο κείμενο	Μετάφραση
Τί γάρ ἐστὶν ὁ συγγεῖ σου τὴν διάνοιαν, καὶ λυπῆ, καὶ ἀδημονεῖς;	Τι λοιπόν είναι αυτό που ταράζει τη σκέψη σου, σε λυπεί και σε κάνει να αγωνιάς;
Ὅτι ἄγριος ὁ χειμὼν ὁ τὰς Ἐκκλησίας καταλαβὼν καὶ ζοφώδης, καὶ νύχτα ἀσέλγηνον πάντα εἰργάσατο, καὶ καθ' ἑκάστην κορυφοῦται τὴν ἡμέραν, πικρά τινα ὠδίνων ναύαγια, καὶ αὐξεται ἢ πανωλεθρία τῆς οἰκουμένης;	Ὅτι ο χειμώνας που ἐπληξε τις Εκκλησίες είναι ἄγριος και σκοτεινός, και σαν ἀφεγγη νύχτα τα σκέπασε όλα· και κάθε μέρα φτάνει στο αποκορύφωμά του με πικρά ναύαγια πόνων, ενώ η καταστροφή της οικουμένης αυξάνεται;
Οἶδα τοῦτο κάγω, καὶ οὐδεὶς ἀντερεῖ· καὶ εἰ βούλει, καὶ εἰκόνα ἀναπλάττω τῶν γινομένων, ὥστε σαφεστέραν ποιῆσαι τὴν τραγωδίαν.	Αυτό το γνωρίζω κι εγώ, και κανείς δεν θα το αρνηθεί· και αν θέλεις, μπορώ να σχηματίσω μια εικόνα των ὄσων συμβαίνουν, για να γίνει πιο φανερή η τραγωδία.
Θάλασσαν ὀρῶμεν ἐπ' αὐτῆς κάτωθεν ἀναμοχλευομένην τῆς ἀβύσσου, πλωτῆρας τοῖς ὕδατι νεκροὺς ἐπιπλέοντας, ἑτέρους ὑποβρυχίους γενομένους, τὰς σανίδας τῶν πλοίων διαλυομένας, τὰ ἰστία διαρρηγνύμενα, τοὺς ἰστοὺς διακλωμένους...	Βλέπουμε τη θάλασσα να αναμοχλεύεται ἀπὸ τα βάθη της ἀβύσσου, πτώματα να επιπλέουν στο νερό, ἄλλους να ἔχουν βυθιστεί, τις σανίδες των πλοίων να διαλύονται, τα πανιά να σχίζονται, τα κατάρτια να σπάζουν...
...τὰς κόπας τῶν χειρῶν τῶν ναυτῶν ἀποπτάσας, τοὺς κυβερνήτας ἀντὶ οἰάκων ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων καθημένους, τὰς χεῖρας τοῖς γόνασι περιπλέκοντας, καὶ πρὸς τὴν ἀμηχανίαν τῶν γινομένων κωκύοντας, ὀξέως βοῶντας, θρηνοῦντας, ὀλοφυρομένους μόνον...	...τα κουπιά να ἔχουν φύγει ἀπὸ τα χέρια των ναυτῶν, τους κυβερνήτες ἀντὶ να κρατούν τα πηδάλια να κάθονται στα καταστρώματα, να πλέκουν τα χέρια στα γόνατα και να θρηνοῦν με δυνατές κραυγές, με οδυρμούς και με θρήνους...

⁶ Ελπίδος Γούναρη, Η προσωπικότητα του Ιωάννου του Χρυσοστόμου όπως εμφανίζεται μέσα από τις επιστολές του προς την Ολυμπιάδα.

Ἀρχαῖο κείμενο

...οὐχ οὐρανὸν, οὐ πέλαγος φαινόμενον, ἀλλὰ σκότος πάντα βαθύ και ἀφεγγές και ζοφῶδες, ὡς οὐδὲ τοὺς πλησίον ἐπιτρέποντα βλέπειν...

...και πολὺν τὸν πάταγον τῶν κυμάτων, και θηρία θαλάττια πάντοθεν τοῖς πλέουσιν ἐπιτιθέμενα.

Μᾶλλον δὲ μέχρι τίνος διώχομεν ἀκίχητα; Ὅταν γὰρ ἂν ζητήσω τῶν παρόντων κακῶν εἰκόνα, ἠττώμενος ὁ λόγος ἀναχωρεῖ.

Ἄλλ' ὅμως και ταῦτα ἰδὼν οὐκ ἀπογινώσκω τῆς χρηστοτέρας ἐλπίδας, τὸν κυβερνήτην τοῦδε τοῦ παντὸς ἐννοῶν, ὃς οὐ τέχνη περιγίνεται τοῦ χειμῶνος, ἀλλὰ νεύματι λύει τὴν ζάλην.

Εἰ δὲ μὴ ἐκ προοιμίων, μηδὲ εὐθέως, ἔθος αὐτῶ τοιοῦτο, μὴ ἐν ἀρχῇ τὰ δεινὰ καταλύειν, ἀλλ' ὅταν αὐξηθῆ, και πρὸς τὸ τέλος ἔλθῃ, και παρὰ τῶν πλειόνων ἀπογνωσθῆ...

...τότε θαυματουργεῖ και παραδοξοποιεῖ, τὴν τε οἰκείαν ἐνδεικνύμενος δύναμιν, και τῶν ἐμπιπτόντων τὴν ὑπομονὴν ἐγγυμνάζων.

Μὴ τοίνυν ἀναπέσης.

Μετάφραση

...χωρὶς να φαίνεται οὔτε οὐρανός οὔτε πέλαγος, ἀλλὰ παντοῦ βαθύ, σκοτεινό, ἀφέγγαρο σκοτάδι, ὥστε να μην μποροῦν να δουν οὔτε τους διπλανούς τους...

...και μεγάλο τον πάταγο των κυμάτων, ἐνὼ θαλάσσια θηρία ἀπὸ παντοῦ ορμοῦν {για να κατασπαράξουν} τους ναυαγούς.

Ἀλλὰ ὡς πότε θα κυνηγάμε πράγματα που δεν φτάνονται; Διότι ὅταν επιχειρήσω να περιγράψω εἰκόνα των παρόντων δεινῶν, ὁ λόγος νικιέται και υποχωρεῖ.

Ὅμως, ἀκόμη κι αν δω ὅλα αὐτά, δεν ἀπορρίπτω τὴν καλύτερη ἐλπίδα· γιατί συλλογίζομαι τον Κυβερνήτη ὅλου του κόσμου, ὁ οἰοῖς δεν υπερνικά τον χειμῶνα, με τὴν τέχνη, ἀλλὰ με ἕνα νεύμα του λύνει τὴν τρικυμία.

Κι αν δεν το κάνει ἀπὸ τὴν ἀρχή, οὔτε ἀμέσως, αὐτό εἶναι τὸ συνήθειό του: να μη καταργεῖ τα δεινὰ στην ἀρχή, ἀλλὰ ὅταν αὐτά μεγαλώσουν, φτάσουν στο τέλος και οἱ περισσότεροι τα θεωρήσουν ἀπελπιστικά...

...τότε κάνει θαύματα και παραδόξως ἐνεργεῖ, δείχνοντας τὴ δική του δύναμη και γυμνάζοντας τὴν ὑπομονή ἐκείνων που δοκιμάζονται.

Μην πέσεις λοιπὸν σε ἀπόγνωση.

ΕΠΙΛΟΓΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Ο πλούτος και το κάλλος της αρχαίας ελληνικής γλώσσας δεν είναι απλώς μια κληρονομιά ενός ενδόξου παρελθόντος, αλλά μια πολυτιμότερη πηγή, από την οποία άντλησαν οι εμπνευσμένοι Θεολόγοι και Πατέρες της Εκκλησίας μας, οι οποίοι όχι μόνο οικοδόμησαν τη Χριστιανική μας Πίστη, αλλά και την ενυδάτωσαν με ένα ζωογόνο κάλλος ανείπωτο. Η δύναμη του λόγου, φωτισμένη από το Πνεύμα το Άγιον, προέβαλε τις λυτρωτικές αλήθειες του Ευαγγελίου με σαφήνεια, βάθος και ομορφιά, αναδεικνύοντας τη Θεολογία της Εκκλησίας όχι μόνο κατανοητή αλλά και ζώσα λυτρωτική εμπειρία.

Ο εθνικός μας ιστορικός **Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος** παρατηρεί με ιστορική εμβριθεία:

« Ὁ χριστιανισμὸς ἐπηγγέλλετο τὰ εὐγενέστερα τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν δογμάτων ὅσα μέχρι σήμερον ἦλθον να ἐκπολιτίσωσι καὶ να παραμυθίσωσι τὸν βίον τῆς ἀνθρωπότητος· **ὁ δὲ ἑλληνισμὸς εἶχε τὴν γλῶσσαν δι ἧς καὶ μόνης τὰ δόγματα ταῦτα ἠδύναντο να διαδοθῶσιν εἰς ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν, εἶχε τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, ἣτις μόνη ἠδύναντο ν' ἀρπάσῃ τὰς ψυχὰς καὶ να πείσῃ τὰ πνεύματα, εἶχε τοὺς θεσμούς, δι' ὧν καὶ μόνον ἡ διδασκαλία ἐκείνη ἠδύναντο να ὀργανωθῆ ὡς θρησκευμα θετικόν.**

Ἄνευ τοῦ ἑλληνισμοῦ ὁ χριστιανισμὸς ἤθελε ἀσφυκτῆσαι ἐν τῇ πνιγηρᾷ τῆς Ἰουδαίας ἀτμοσφαιρᾷ· ἄνευ τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δεν ἤθελε ἐπιπλεύσει ἐν τῷ κατακλυσμῷ ἐν ᾧ κατεποντώθη ἅπας ὁ λοιπὸς τῆς ἀρχαιότητος κόσμος...»⁷.

Στην αλληλοπεριχώρηση αυτή του ελληνικού λόγου με τη χριστιανική πίστη, ο ἑλλην λόγος αποτέλεσε τη λυδία λίθο πάνω στην οποία οικοδομήθηκε η του Χριστού Νύμφη Εκκλησία, η οποία απέβη

⁷ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΈΘΝΟΥΣ, ΠΡΟΛΟΓΟΣ Β' ΤΟΜΟΥ ΣΕΛ. ΙΒ'

«ὁ Χριστὸς παρατεινόμενος εἰς τοὺς αἰῶνας». Πραγματοποιήθηκε ἔτσι ἡ σοφὴ ῥήσις τοῦ ἐμβριθοῦς βυζαντινολόγου Σπυρίδωνος Ζαμπελίου:

«Συνθήκη κοσμοσωτήριος Ἑλλάδος καὶ Χριστιανισμοῦ. Θεοκέλευστος συζυγία, τὸ μέλλον ἀμφοτέρων εἰς τοὺς αἰῶνας ἐξασφαλίζουσα! Ἡ μὲν Ἑλλὰς παρέχει, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς οἰκουμένης, τῷ Χριστιανισμῷ παιδείαν, γλῶσσαν (...). Προσφέρει θυσίαν αἱματηρὰν καὶ ἀναίμακτον. Ὁ δὲ Σωτὴρ τοῦ κόσμου τίθησιν εἰς τὸν δάκτυλον τῆς μνηστῆς τὸν ἀρραβῶνα τῆς σωτηρίας»⁸.

Ακράδαντα πιστεύω ὅτι αὐτὸ «τὸν ἀρραβῶνα τῆς σωτηρίας» ἔχουμε ἱερό χρέος νὰ μὴν τον ἀπορρίψουμε ἀλλὰ περιχαρεῖς καὶ με ἔνθεο ζήλο νὰ τον οδηγήσουμε στο ζωογόνο κάλλος τῆς δημιουργικῆς νυμφαγωγίας!

⁸ Σπ. Ζαμπέλιος, Βυζαντιναὶ μελέται, Ἐν Ἀθήναις 1857, σσ. 40-44.